

TOM PHILLIPS

IHMISET

TAMMI

**NÄIN
MUNASIMME
KAIKEN**

TOM PHILLIPS

IHMISET
NÄIN
MUNASIMME
KAIKEN

SUOMENTANUT ILKKA REKIARO

TAMMI
HELSINKI

Englanninkielinen alkuteos:

*Humans. A Brief History of How We F*cked It All Up*

First published in 2018

by WILDFIRE

an imprint of HEADLINE PUBLISHING GROUP

Copyright © 2018 Tom Phillips

The right of Tom Phillips to be identified as the Author of the Work has been asserted
by him in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act 1988.

Suomenkielinen laitos © Ilkka Rekiaro ja Tammi 2019

Sitaatin näytelmästä *Kuningas Henrik IV* on suomentanut Paavo Cajander

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-0720-9

PAINETTU EU:SSA

*Aiheen huomioon ottaen tämän kirjan omistaminen
perheelleni voitaisiin ymmärtää väärin.*

*Niinpä omistan tämän sille, joka on joskus elämässään
munannut oikein pahasti. Et ole yksin.*

Sisällys

ALKUSANAT: NÄIN MOKAT ALKOIVAT	9
1. MIKSI AIVOSI OVAT IDIOOTTI	21
2. TÄSSÄ EI OLEKAAN YHTÄÄN	
HASSUMPI ASUSTAA	43
3. KAI LUONTO KEINON KEKSII	63
4. SEURATKAA JOHTAJAA	83
5. KANSANVALTA	109
6. SOTA. HMM. MITÄ HYÖTYÄ SIITÄ ON?	127
7. HUIPPUKIVAT KOLONIALISMIBILEET	151
8. DIPLOMATIAN KÄSIKIRJA IDIOOTEILLE JA/TAI	
ISTUVILLE PRESIDENTEILLE	189
9. TEKNOLOGIASSA TYRITÄÄN.	211
10. IKÄVIEN YLLÄTYSTEN LYHYT HISTORIA	241
EPILOGI: TULEVAISUUDEN PILAAMINEN.	253
KIITOKSET	263
LISÄLUKEMISTA	265
TEKIJÄSTÄ	267

Alkusanat

NÄIN MOKAT
ALKOIVAT

Kauan kauan sitten auringon noustessa helottamaan Etiopian laveisiin jokilaaksoihin ja tasangoille nuori naarasapina loikoili puussa.

Emme voi tietää, mitä se sinä päivänä ajatteli tai teki. Luultavasti se mietti, mistä löytäisi syötävää tai uroksen, tai harkitsi, hypätäkö viereiseen puuhun katsomaan, olisiko siellä mukavampi loikoilla. Apina ei taatusti tiennyt, että sen päivän tapahtumat tekisivät siitä lajinsa kaikkien aikojen kuuluisimman edustajan – ja vaikka sille olisi jotenkin pystytty tuo asia kertomaan, maineen käsite ei olisi sanonut sille mitään. Se ei liioin tiennyt olevansa Etiopiassa, sillä se eli miljoonia vuosia ennen kuin joku hoksasi piirtää karttaan viivoja ja antaa niiden rajaamille kuvioille nimiä, joista voisimme käydä sotia.

Apinamme sukulaisineen erosi hiukan muista samaan aikaan eläneistä apinoista: niiden lantiossa ja jaloissa oli jotain poikkeuksellista, minkä ansiosta ne pystyivät liikkumaan uudella tavalla. Nämä apinat alkoivat vähitellen kokeilla laskeutumista puista savannille ja rupesivat kävelemään kahdella jalalla. Kyseessä oli alkusysäys muutokselle, joka lopulta johti sinuun, minuun ja kaikkiin muihin tämän planeetan ihmisiin. Apinamme ei tiennyt, että se eli lähellä kaikkien aikojen kenties ihmeellisimmän tarinan alkua. Tästä alkoi ihmisen pitkä taival.

Sitten apina putosi puusta ja kuoli.

Noin 3,2 miljoonaa vuotta myöhemmin eräs toinen apinaryhmä – jonka jäsenistä muutama oli väitellyt tohtoriksi

– kaivoi esiin sen kivettyneet luut. Koska elettiin 1960-lukua ja kaivajat kuuntelivat popkappaletta, jonka neljä liverpoolilaista olivat pilvessä levyttäneet, he päättivät kutsua apinaa Lucyksi. Se edusti upouutta lajia – nykyiseltä nimeltään *Australopithecus afarensis* – ja sitä mainostettiin ihmisten ja apinoiden väliseksi puuttuvaksi lenkiksi tai puuttuvaksi renkaaksi. Lucy oli löytönä maailmanlaajuinen sensaatio: sen nimi tuli kaikkien tietoon ja sen luuranko lähti monivuotiselle kiertueelle eri puolille Yhdysvaltoja. Nykyisin se on päänähtävyys Etiopian kansallismuseossa Addis Abebassa.

Mutta ainoa syy siihen, että tiedämme Lucysta, on se, että Lucy mokasi. Ja niin Lucy näin jälkiviisaudella todeten aloitti selvän trendin, jota me edelleen jatkamme.

Tämä on kirja ihmisistä ja meidän hämmästyttävästä kyvyistämme munata. Tämä on kirja siitä, miten jokaista ihmisen ylpeydenaihetta (taide, tiede, pubit) kohden ilmenee aina jotain muuta, mikä saa meidät pudistamaan päätämme ällistyksestä ja epätoivosta (sota, saasteet, lentokenttäpubit).

On hyvin todennäköistä, että omista mielipiteistäsi ja poliittisesta vakaumuksestasi riippumatta olet viime aikoina maailman tilaa miettiessäsi ajatellut: voi vitsi, mitä me olemme menneet tekemään?

Lisäksi tämän kirjan tehtävä on tarjota hitunen lohtua: ei hätää, me olemme aina olleet tällaisia, ja hei, me olemme yhä täällä.

(Myönnettäköön, että tätä kirjoittaessani edessä on muutamman viikon päästä Donald Trumpin ja Kim Jong-unin tapaaminen, jossa he käsittelevät ydinaseita. Tapaaminen saattaa vielä peruuntua ja vaikei peruuntuisikaan, se ei välttämättä mene hyvin. Valitettavasti käsikirjoituksen deadline on ennen kuin saamme tietää, kuolemmeko kaikki. Kirjoitan

sillä oletuksella, että jos luet tätä kirjaa, me selvisimme ainakin heinäkuun loppuun asti.)

On paljon kirjoja ihmiskunnan huippusaavutuksista, suurista johtajista, keksijäneroista ja ihmisen talttumattomasta tahdosta. On myös paljon kirjoja meidän tekemistämme virheistä: sekä yksilöiden mokista että yhteiskunnallisista erehdyksistä. Mutta ei ole aivan yhtä paljon kirjoja siitä, miten me olemme onnistuneet kerrasta toiseen iskemään nyrkkimme paskaan.

Maailmankaikkeudella tuntuu olevan kieroutunut huumorintaju. Syyt, joiden takia me mokaamme valitettavan usein, ovat ironisesti usein täsmälleen samat, jotka erottavat meidät muista eläimistä ja antavat meille edellytykset yltää suuriin saavutuksiin. Ihmiset näkevät maailmassa samantyyppisiä laisuuksia, toistuvuuksia, ja pystyvät viestimään niistä toisilleen. Meillä on myös kyky kuvitella tulevaisuuksia, jotka eivät ole vielä olemassa – kyky ajatella, että jos muutamme sen ja sen asian, niin tapahtuu niin ja niin, ja silloin maailma on hiukan parempi paikka.

Mutta valitettavasti emme osaa hyödyntää näitä kykyjä erityisen hyvin. Jos tekisimme rehellisen itsearviointin suorituksistamme näillä saroilla, tulos olisi rankkaa luettavaa. Me kuvittelemme toistuvuuksia sinne, missä niitä ei ole. Viestintätaitomme jättävät paljon toivomisen varaa. Ja olemme olleet todella huonoja tajuamaan, että *sen ja sen asian* muuttaminen johtaa myös *siihen ja siihen asiaan* ja sitten *vielä pahempaan asiaan* ja *voi itku, nyt kävi näin ja miten tämä saadaan loppumaan?*

Vaikka ihmiskunta nousisi kuinka korkealle, vaikka ratkaisisimme kuinka paljon ongelmia, katastrofi vaanii aina kulman takana. Otetaanpa historiasta esimerkki: Ensin olet Sigurd Mahtava (800-luvulla hallinnut Orkney'n jaarli) ja

ratsastat riemusaatossa taistelusta kotiin surmaamasi vihollisen, Máel Brigitte Torahampaan, pää satulastasi roikkuen.

Seuraavaksi olet... Sigurd Mahtava pari päivää myöhemmin kuoleman kielissä, koska sait tulehduksen Máel Brigitte Torahampaan suusta törröttävästä hampaasta, joka raapaisi reittäsi, kun ratsastit kotiin riemusaatossa.

Ihan totta: Sigurd Mahtavalla on sotahistoriassa kyseenalainen kunnia, sillä hänet surmasi vihollinen, jolta hän oli jo katkaissut kaulan monta tuntia aiemmin. Hänen kohtalonsa antaa meille tärkeän opetuksen (a) ylimielisyydestä ja (b) siitä, miten tärkeää on valita vihollisia, joilla on hyvä suuhygienia. Tämä kirja kuitenkin keskittyy ylimielisyyteen ja sen ikäviin seurauksiin. Sen sijaan hampaanhoidon historiallisesta kehityksestä kiinnostuneet joutunevat pettymään.

(Mainittakoon myös, että Sigurd Mahtava ja Máel Brigitte Torahammas sotivat vain siksi, että Sigurd oli haastanut Máel Brigten taisteluun, jossa kummallakin puolella olisi neljäkymmentä sotilasta. Máel Brigitte suostui ehtoon, mutta Sigurd tulikin paikalle kahdeksankymmenen miehen kanssa. Sigurdin tarinaan saattaa näin ollen sisältyä kolmaskin opetus: on tärkeää välttää käyttäytymistä täysin veemäisesti. Kuinka ollakaan, sekin teema toistuu läpi tämän kirjan.)

Sigurd on vain yksi monista kovaonnisista, jotka historia muistaa epäonnistumisista eikä onnistumisista. Seuraavissa kymmenessä luvussa luomme katsauksen ihmiskunnan historian koko kaareen ja sen munauksiin. Hienovarainen varoitus: jos vahingonilo ei ole sinun juttusi, nyt voi olla hyvä hetki lopettaa lukeminen.

Meidän älykkyytemme ja luovuutemme ovat ihmiskunnan edistysaskeleiden lähtökohdat. Ne erottavat ihmisen

muista eläimistä, mutta ne myös saavat meidät jatkuvasti töppäämään.

Kirjan ensimmäisessä luvussa nimeltä **Miksi aivosi ovat idiotti** tarkastelemme sitä, miten eri tavalla esi-isämme ajattelivat, ja sitten sitä, kuinka yrittäessämme ymmärtää maailmaa annamme aivojemme höynäyttää meitä, jättää meidät pulaan ja johtaa meidät tekemään kamalia, kamalia virheitä.

Toisessa luvussa nimeltä **Tässä ei olekaan yhtään hassumpi asustaa** seuraamme ihmiskuntaa maanviljelyn keksimisen aikaan, jolloin aloimme muokata ympäristöämme omiin tarpeisiimme. Mietimme sitä, kuinka usein pilaamme elinympäristömme, koska meillä on erinomainen kyky olla ajattelematta loppuun asti vastausta kysymykseen: Mikä on pahinta, mitä voi tapahtua, jos tämä joki ohjataan uuteen uomaan?

Sen jälkeen **Kai luonto keinon keksii** -luvussa katsastamme meidän kautta linjan osaamattomia yrityksiämme hallita luontoa, ja näemme muun muassa, miten puhemies Mao ja muuan eriskummallinen Shakespeare-fani onnistuivat linnut pahasti aliarvioimalla aiheuttamaan katastrofit, jotka ovat kuin toistensa peilikuvat.

Kun ihmiskunnan ensimmäiset yhteiskunnat kehittyivät ja mutkistuivat, ilmeni, että tarvittiin päättäjä tekemään ratkaisuja. Neljäs luku on nimeltään **Seuratkaa johtajaa**. Siinä tutustutaan muutamaan ehdottomaan rimalanalittajaan, jotka ovat ryhtyneet tuohon tehtävään omavaltaisesti. Viidennessä luvussa nimeltä **Kansanvalta** selvitetään, onnistuvatko demokratiat valitsemaan johtajan paremmin.

Olemme muuttaneet maailmaa perusteellisesti. Silti ihmisten kyky näyttää täysiltä ääliöitä saavutti huippunsa vasta, kun aloimme kiertää maapalloa ja eri kulttuurit kohtasivat. Silloin meitä ei enää pidätellyt mikään ja asiat alkoivat mennä kunnolla päin persettä.

Kuudennessa luvussa nimeltä **Sota. Hmm. Mitä hyötyä siitä on?** esitetään, että ihmisillä on pitkät perinteet käydä turhia sotia, ja tarkastellaan muutamaa tuon taipumuksen älyttömintä seurausta, muun muassa sotajoukkoa, joka onnistui häviämään taistelun, johon vihollinen ei edes saapunut, ja sitä, miten huolellisesti laaditut hyökkäyssuunnitelmat menevät syteen, kun unohdetaan, että on olemassa aikavyöhykkeitä.

Lähdemme tuntemattomille vesille löytöretkien sankareiden mukaan seitsemännessä luvussa nimeltä **Huippukivat kolonialismibileet**, jossa ilmenee (varoitusta: juonipaljastus!), että kolonialismi oli hirveää.

Kahdeksannessa luvussa nimeltä **Diplomatian käsikirja idiooteille ja/tai istuville presidenteille** kerrotaan tärkeitä opetuksia siitä, kuinka suhtautua kulttuurieroihin hienotunteisesti. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon Kovaresmian šaahi, joka teki historian mahdollisesti epäviisaimman poliittisen ratkaisun. (Siihen sisältyi partojen sytyttämistä tuleen.)

Viime vuosisatoina tieteen ja teknologian kehitys on johtanut ennennäkemättömään innovaatioon, nopeisiin muutoksiin ja uusiin, kiehtoviin tapoihin munata. Nämä asiat ovat aiheena yhdeksännessä luvussa nimeltä **Teknologiassa tyritään**, jossa todetaan, etteivät luonnontieteen tutkijat suinkaan ole erehtymättömiä. Esimerkkejä ovat salaperäinen säteily, jota vain ranskalaiset näkivät, ja mies, joka teki ei vain yhden vaan peräti kaksi 1900-luvun katastrofaalisinta virhettä.

Muutokset ovat nykyisin niin nopeita, että maailma voi tuntua hämmentävältä. Kymmenennessä luvussa nimeltä **Ikävien yllätysten lyhyt historia** katsomme menneisyyteen nähdäksemme, kuinka usein meiltä on jäänyt ennustamatta, millaista uutta ja ikävää meille tapahtuu.

Ja lopuksi luvussa **Tulevaisuuden pilaaminen** yritetään valistuneesti arvailla, miltä ihmisen tyhmyyden seuraavat vuosisadat näyttäisivät. Ne todennäköisesti johtavat tähän: jäämme loukkuun avaruusvankilaan, jonka olemme itse tehneet omista jätteistämme.

Tämä on kirja historiasta ja erehdyksistä. Siksi luonnollisesti kannattaa todeta, että me usein erehdymme todella pahasti historiankin suhteen.

Ongelmana on se, että historiasta on vaikea saada otetta – kukaan ei viitsinyt kirjoittaa muistiin suurinta osaa historian tapahtumista, ja monet niistä, jotka niistä kirjoittivat, saattoivat tehdä virheitä, valehdella tai olla hulluja tai kiihkorasteja (ja usein kahta tai useampaa noista). Me tiedämme Sigurd Mahtavasta, koska hänen tarinansa kerrotaan kahdessa lähteessä, Heimskringlan kuningassaagassa ja Orkneylaisten saagassa. Mutta mistä tiedämme, ovatko ne totuudenmukaisia? Voimmeko olla täysin varmoja, ettei tarina ollut huvittoman hauska muinaisskandinaavinen sisäpiirin vitsi, jota me emme ymmärrä?

Vastaus kuuluu: emme voi olla varmoja, vaikka historian tutkijat ja arkeologit ja kymmenen muun alan asiantuntijat ovat tehneet mahtavaa työtä. Varmuudella tiedettyjen asioiden joukko on varsin pieni verrattuna kaikkiin niihin, joista tiedämme, ettemme tiedä niistä tarpeeksi. Ja niitä asioita, joista emme edes tiedä, että emme niistä tiedä, on todennäköisesti vielä suurempi joukko, mutta valitettavasti emme tiedä varmasti, onko niin.

Ajan takaa tätä: mahdollisuus, ettei tässä mokia käsittelevässä kirjassa olisi yhtään mokaa, on suoraan sanoen häviävän pieni. Jos jostakin asiasta ei ole varmuutta, yritän tehdä sen selväksi: kerron, mistä seikoista olemme melko

varmoja ja mistä seikoista voimme korkeintaan esittää valistuneita arvailuja. Olen koettanut välttää tarinat, jotka ovat liian hyviä ollakseen totta – sellaiset varmentamattomat tarinat ja nasevat historialliset kaskut, jotka tuntuvat paisuvan paisumistaan sitä mukaa kuin niitä välitetään eteenpäin. Toivottavasti en mokaa pahasti.

Siitä pääsemmekin takaisin Lucyyn, joka putosi puusta 3,2 miljoonaa vuotta sitten. Mistä tiedämme, että apina putosi puusta? Tutkijaryhmä, jossa oli yhdysvaltalaisia ja etiopialaisia, julkaisi 2016 artikkelin *Naturessa*, joka on maailman johtava luonnontieteellinen ammattilehti. Tutkijat olivat kerroksuvanneet Lucyn luufossiileja ja koonneet niistä kolmiulotteiset tietokonekartat sen oletetusta luurangosta. He totesivat, että Lucyn luunmurtumat olivat sellaisia, joita sattuu eläville luille, eivätkä murtumat olleet parantuneet, mistä päätellen Lucy oli ollut elossa pudotessaan mutta kuollut pian sen jälkeen. Tutkijat kysyivät neuvoa useilta ortopediakirurgeilta, ja nämä kaikki sanoivat samaa: luunmurtumat näyttävät tällaisilta, kun potilas on pudonnut korkealta. Käsivarren murtuma viittaa siihen, että Lucy ojensi raajaa vaimentaakseen putoamisen tärähdystä. Geologisista tutkimuksista tiedettiin, että Lucyn asuinseutu oli harvaa metsää ja tasankoa ja että lähellä virtasi joki. Näin ollen alueella ei ollut kalliojyrkänteitä tai muita vastaavia paikkoja, joista Lucy olisi voinut pudota. Johtopäätös? Lucy putosi puusta.

Selvitystyö oli hämmästyttävä saavutus ja sai hyvän vastaanoton monilta muilta alan asiantuntijoilta. Kenkä puristaa ainoastaan siitä, että muutama asiantuntija ei vakuuttunut johtopäätöksestä. Toista mieltä oli muun muassa Donald Johanson, Lucyn löytäjä. Epäilijät sanoivat olennaisesti näin: ”Ehei, kuule luut ovat murtuneet, koska

niin käy luille, kun ne ovat maan alla 3,2 miljoonaa vuotta.”
(Mukailin hieman.)

Eli putosiko Lucy puusta vai ei? Ehkä. Jopa todennäköisesti. Monin tavoin tuossa on tämän kirjan pointti: meillä on käytössämme uskomaton saavutus, luonnontieteellinen, deduktiivinen tutkimusmetodi, ja silti se voi johtaa virhepäätelmiin. Ihminen voi kuulua oman alansa kansainvälisiin huippuihin, tehdä parhaillaan uransa loistavinta työtä, julkaista maailman arvovaltaisimmassa lehdessä urauurtavan tutkimuksen, jossa hän kutoo yhteen ällistyttäviä uusia saavutuksia paleontologiasta, fysiikasta, tietotekniikasta, lääketieteestä, rikostekniikasta ja geologiasta ja tarjoaa meille ennennäkemättömän ikkunan tiettyyn hetkeen miljoonien vuosien taakse menneisyyteen... ja silti on olemassa riski, että joku toinen tulee ja sanoo: ”Hah hah haa, ei pidä paikkaansa.”

Hetki, jolloin luulee ratkaisseensa koko homman, on hetki, jolloin mokat vääjäämättä iskevät.

Muista Sigurd Mahtava.

1

MIKSI AIVOSI
OVAT IDIOOTTI

Ihmiset alkoivat pilata toistensa elämää tosimelessä noin 70 000 vuotta sitten.

Silloin esi-isämme lähtivät levittäytymään Afrikasta muihin maanosiin – ensin Aasiaan ja hieman myöhemmin Eurooppaan. Tämä teki monet tyytymättömyksi, koska meidän lajimme, *Homo sapiens*, ei ollut planeetan ainoa ihmislaji, ei lähimainkaan. On kiistelty siitä, kuinka monta muuta ihmislajia oli siihen aikaan. Lajien tai alalajien välisiä rajoja on hankala päätellä luurangon sirpaleista, tai epätäydellisestä DNA:sta on vaikea erottaa, mitkä ovat ainoastaan hivenen erilaisia saman lajin versioita. (Se on myös hyvä tapa aloittaa väittely, jos joskus osut paleoantropologien seuraan eikä teillä ole parempaakaan tekemistä.) Mutta riippumatta siitä, miten lajit luokitellaan, planeetallamme oli siihen aikaan ainakin kahta muuta ihmislajia, joista tunnetuin on *Homo neanderthalensis* eli neandertalinihmisen. He olivat kehittyneet aiemmin Afrikasta muuttaneista ihmisistä ja asuneet eräillä Euroopan alueilla ja suuressa osassa Aasiaa yli 100 000 vuotta. Voidaan sanoa, että heillä meni hyvin.

Neandertalinihmisen kannalta oli kurjaa, että vain muutama tuhat vuotta sen jälkeen, kun meidän edeltäjäme ryntäsivät paikalle – evoluution mittapuulla silmänräpäystä myöhemmin – neandertalilaiset ja kaikki muut sukulaistemme katosivat maan päältä. Sama kaava alkoi pian toistua ihmiskunnan historiassa: heti kun me

saavumme, paikka menee hunningolle. Jo muutaman tuhannen vuoden kuluttua siitä, kun nykyihminen muutti neandertalinihmisen asuinsijoille, viimeksi mainitut alkoivat kadota fossiilitodisteista jättäen jälkeensä vain jokusen haamugeenin, jotka edelleen kummittelevat meidän DNA:ssamme. (Neandertalilaisten ja heidän syrjäyttäjiensä kesken tapahtui hiukan risteytymistä; esimerkiksi monien eurooppalaisten ja aasialaisten DNA:sta 1–4 prosenttia on peräisin neandertalilaisilta.)

Oma kiistakysymyksensä on se, miksi ja miten me selvisimme, vaikka sukulaistemme ajoivat pikajunalla Sukupuuttolaan. Monet todennäköisimmät selitykset itse asiassa toistuvat teemoina tässä kirjassa. Saatoimme tahattomasti hävittää neandertalilaiset sukupuuttoon tuomalla mukanamme sairauksia, joille heillä ei ollut vastustuskykyä. (Huomattava osa ihmiskunnan historiasta on tarinaa taudeista, joita meihin tarttuu matkoillamme ja jotka me sitten tartutamme toisiimme.) Meitä saattoi onnistua, koska ilmasto muuttui sellaiseksi, johon pystyimme sopeutumaan paremmin. On viitteitä siitä, että esi-isämme elivät isompina sosiaaliryhminä ja kävivät kauppaa paljon laajemman alueen kanssa kuin eristyneemmät, patavanhoilliset neandertalilaiset, joten meidän edeltäjillämme oli kylminä kausina paremmat mahdollisuudet hankkia ravintoa jostain muualta.

Tai ehkä me tapoimme heidät, koska... no, koska tappaminen on meillä verissä.

Todennäköisesti mikään yksittäinen selitys ei riitä, sillä todellisuudessa sellainen on harvinaista. Mutta monilla uskottavimmilla selityksillä on yksi yhteinen piirre: aivomme ja se, miten me niitä käytämme. Asia ei ole aivan niin yksinkertainen, että me olimme fiksuja ja he tyhmiä. Neandertalilaiset eivät olleet sellaisia luopaita kuin maal-

likot ajattelevat. Heidän aivonsa olivat yhtä isot kuin meidän, ja he valmistivat työkaluja, hallitsivat tullen ja tuottivat Euroopassa abstraktia taidetta ja koruja kymmeniätuhansia vuosia ennen kuin *Homo sapiens* ilmestyi ja rupesi panemaan kaikkea uusiksi. Mutta uskottavista eduista, joita meillä oli neandertalilaisiin verrattuna, suurin osa liittyi älykkyyteemme, joka kuvastui sopeutumiskyvyssämme, kehittyneemmissä työkaluissamme, mutkikkaammissa sosiaalisissa rakenteissamme ja siinä, miten viestimme ryhmien sisällä ja välillä.

Meidän ihmisten ajattelussa on jotain, mikä erottaa meidät muista eläimistä. Se lienee sanomattakin selvää ja ilmenee jo lajimme nimestä: *Homo sapiens* on latinaa ja tarkoittaa viisasta ihmistä. (Vaatimattomuus ei totisesti ole koskaan kuulunut lajiamme määrittäviin piirteisiin.)

Meillä on kuitenkin aihetta taputtaa itseämme selkään. Havaitsemme ympäristössämme toistuvuuksia ja pystymme niiden perusteella esittämään valistuneita arvailuja siitä, miten homma pelaa, ja rakentamaan mielessämme maailmasta mutkikkaita malleja, joissa on mukana muuta kuin vain se, mitä näemme silmillämme. Ja tuon mallin pohjalta annamme mielikuvituksen lentää: kykenemme kuvittelemaan, millaiset maailmanlaajuiset muutokset kohentaisivat nykyistä tilannettamme. Me ilmaisemme nämä ajatukset muille, ja nämä voivat esittää niihin parannuksia, jotka eivät juolahtaneet meille mieleen, ja näin tietämyksestä ja keksimisestä tulee yhteinen ponnistus, joka periytyy sukupolvesta toiseen. Me voimme myös suostutella muut tekemään työtä suunnitelman hyväksi, joka oli aiemmin olemassa vain mielikuvituksessamme, ja näin yltämään läpimurtoihin, joihin kukaan meistä ei olisi yksin pystynyt. Ja sitten toistamme tätä sadallatuhannella

INHIMILLISEN TYPERYYDEN SURKUHUPAISA HISTORIA

Sytyttävä katsaus ihmiskunnan historian luovimpiin ja katastrofaalisimpiin munauksiin alkaen siitä, kun kaukaisimmat edeltäjämme putosivat puusta, ja jatkuen nykyajan emämokiin.

Nykyihminen on 70 000-vuotisessa historiassaan päässyt pitkälle. Taide, tiede, kulttuuri ja kansainvälinen kaupankäynti osoittavat, että olemme evoluutiomielessä ravintoketjun huipulla. Mutta kaikki ei suinkaan aina ole sujunut kuin rasvattu, ja toisinaan olemme auttamattomasti ja uskomattomasti ryssineet asiat. Esimerkkejä riittää: tuhoeläinten hävittämiseen tähdännyt puhemies Maon kampanja, joka osaltaan johti Kiinan suureen nälänhätään, Itävallan armeijan hyökkäys omia vastaan eräänä juopotteluyönä, tosi-tv-mogulin valinta presidentiksi maailman johtavassa suurvallassa... Liioittelematta voi sanoa, että meidän lajillemme vanhuus ei ole tuonut viisautta.

9 789520 407209

www.tammi.fi

91

ISBN 978-952-04-0720-9

eri tavalla moneen, moneen kertaan, ja lennokkaista innovaatioista tulee traditioita, jotka vuorostaan poikivat uusia innovaatioita, kunnes lopulta syntyy jotain, mitä kutsutaan kulttuuriksi tai yhteiskunnaksi.

Asian voi ajatella näin: ensimmäinen askel on huomata, että pyöreät kappaleet vierivät rinnettä alas paremmin kuin rosoiset ja kulmikkaat. Toinen askel on päätellä, että jos lohkot työkalulla kappaleen pinnasta palan kerrallaan saadaksesi sen pyöristymään, se vierii paremmin. Kolmas askel on, että näytät kaverillesi uusia pyöreitä kappaleita, jolloin hän keksii yhdistää neljä sellaista vaunujen alle. Neljäs askel on rakentaa koko liuta seremoniavaunuja, jotta kansa ymmärtää paremmin sinun hyvántahtoisen mutta armottoman hirmuvaltasi loistoa. Ja viides askel on huristaa moottoritiellä autolla, kuunnella klassisten soft rock-hymnien kokoelmaa ja näyttää keskisormea tientukoille.

(TÄRKEÄ HUOMAUTUS PEDANTTISESSA HENGESSÄ: Tuo oli hurjan epätarkka, pilaileva kuvaus pyörän keksimisestä. Pyörä keksittiin yllättävän myöhään; ihminen oli eri kulttuureissa jo pitkään selvinnyt ilman pyörää tuhansia vuosia. Ensimmäinen arkeologisesti tunnettu pyörä on Mesopotamiasta eli Kaksoisvirranmaasta noin 5500 vuoden takaa, eikä sitä edes käytetty tavarankuljetukseen, vaan se oli saventalan pyörivä levy eli dreija. Näyttää kuluneen satoja vuosia ennen kuin joku hoksasi kääntää pyörän pystyyn ja käyttää sitä kärryissä tavarankuljetukseen. Näin alkoi kehityskaari, joka johti lopulta Jeremy Clarksoniin. Pahoitteluni kaikille pyörän historian tuntijoille, joita edellinen kappale loukkasi. Sen tarkoitus oli pelkästään havainnollistava.)

Mutta niin ihmeellinen kapistus kuin ihmisen aivot ovatkin, ne ovat myös omituiset ja helposti erehtyvät pahim-